

International

Journal of Human Studies

Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi

ISSN: 2636-8641

Cilt/Volume 8 Sayı/Issue 15 Yıl/Year: 2025

Alındı/Received: 05-03-2024 – Kabul/Accepted: 08-04-2025

Vurun Kahpeye ve Mor Amber Eserlerinde “Kadın”

“Woman” In the Works Vurun Kahpeye and Purple Hibiscus

Özlem ÖZEN¹ | Aleyna Ece CİHAN²

Abstract

In this study, the struggle of women in Halide Edip Adivar’s Vurun Kahpeye and Chimamanda Ngozi Adichie’s Purple Hibiscus will be discussed comparatively. In both works, women have become the target of religious, familial, psychological and social pressures. Women oppressed under oppression have been one of the subjects examined by feminist literature since the past, and writers have become a symbol of resistance against these oppressions in different countries and time periods through female characters in their works. In this study,

Öz

Bu çalışmada Halide Edip Adivar’ın Vurun Kahpeye ve Chimamanda Ngozi Adichie’nin Mor Amber eserlerinde yer alan kadınların hayat mücadelesi karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. İki eserde de kadınlar dinî, ailevi, psikolojik ve toplumsal baskıların hedefi hâline gelmiştir. Baskılar altında ezilen kadınlar, feminist edebiyatın geçmişten bu yana incelediği konulardan biri olmuş ve yazarlar, eserlerdeki kadın karakterler aracılığıyla farklı ülke ve zaman dilimlerinde bu baskılara karşı bir direnişin sembolü hâline gelmişlerdir. Çalışmada, bu baskıların çıkış sebepleri,

¹ Özlem ÖZEN, Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü (Eskişehir, Türkiye), e-posta: ozlemerganozen@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2163-8823.

² Aleyna Ece CİHAN, Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı (Eskişehir, Türkiye), e-posta: aleynairis@gmail.com, ORCID: 0009-0005-1173-5656.

the causes of these oppressions, women’s oppression and subalternity will be analysed in a comparative manner. In this context, oppression and violence against women in two different societies will be discussed together with their religious and social dimensions, and how patriarchal domination over the female body emerged will be analysed. When the conditions and social structure of the societies in question are analysed, the situation of Turkish society during the War of Independence in Vurun Kahpeye and the reflections of the complex religious and social structure on the family in Nigeria in Purple Hibiscus are observed. While social pressure is more prominent in Vurun Kahpeye, male-dominated family pressure is seen in Purple Hibiscus. Narratives in works of general literature reveal subaltern voices by emphasising the difficulties faced by female characters and thus contribute to critical debates on gender roles and patriarchal structure. In this study, the female protagonists in the two works will be compared in the context of feminist literary criticism; the position of women in society and family will be discussed and how religious and social structures marginalise women will be addressed.

Keywords: Vurun Kahpeye, Purple Hibiscus, Society, Religion, Subaltern, Oppression.

kadınların ezilmişliği ve madun oluşları karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır. Bu bağlamda, iki farklı toplumda kadına yönelik baskı ve şiddet, dinî ve toplumsal boyutlarıyla birlikte ele alınacak; kadın bedeni üzerindeki ataerkil tahakkümün nasıl ortaya çıktığı incelenecektir. Söz konusu toplumların içinde bulunduğu şartlar ve sosyal yapı ele alındığında, Vurun Kahpeye’de Kurtuluş Savaşı dönemindeki Türk toplumunun durumu, Mor Amber’de ise Nijerya’daki karmaşık dinî ve toplumsal yapının aileye yansımaları görülür. Vurun Kahpeye eserinde toplumsal baskı ön planda iken Mor Amber’de erkek egemen aile baskısı görülmektedir. Genel edebiyat eserlerindeki anlatılar, kadın karakterlerin maruz kaldığı zorlukları vurgulayarak madun seslerini ortaya çıkarmakta ve böylece toplumsal cinsiyet rolleri ile ataerkil yapı üzerine yürütülen eleştirel tartışmalara katkıda bulunmaktadır. İncelemede, iki eserdeki kadın kahramanlar feminist edebiyat eleştirisi bağlamında karşılaştırılacak; kadının toplum ve ailedeki konumu ele alınarak, dinî ve toplumsal yapıların kadını nasıl ötekileştirdiğine değinilecektir.

Anahtar kelimeler: Vurun Kahpeye, Mor Amber, Toplum, Din, Madun, Baskı.

Giriş

Kadına yönelik şiddet, modern toplumlarda hâlâ çözülmesi gereken ciddi bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu şiddet; psikolojik, fiziksel, dinî veya toplumsal baskıların kadınlar üzerinde yarattığı olumsuz etkileri kapsar. Kadınlara karşı uygulanan şiddet yalnızca bireysel düzeyde zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda ailenin diğer fertleri üzerinde de derin izler bırakır. Özellikle çocuklar, bu ortamın doğrudan veya dolaylı etkilerine maruz kalarak gelişimsel, duygusal ve psikolojik sorunlar yaşama riski taşır. Kadınların toplumdaki konumunu ve aile içindeki rollerini zayıflatan şiddet döngüsü, nesiller arası travmanın oluşmasına zemin hazırlayarak toplumsal yapının temelini de sarsmaktadır. “Ailenin duygusal bağları bireyin yaşamdaki bütün ilişkilerinin gelişmesinde çok önemlidir. Bu nedenle aile, çocuk için ilk ve en önemli sosyalizasyon ajanıdır. Çocuk, insanların birbirleri ile ilişkilerini ilk olarak aile içinde anlamaya başlar.” (Aslan, 2002, s. 27).

Kadına öğütlenen ve kız çocuklarının yetiştirilmesinde esas alınan bu normlar günümüzde madun olarak tanımlanan suskun ve itaatkâr bir kadın neslinin varlığına sebep olmuştur. Antonio Gramsci tarafından ilk kez ortaya atılan “subaltern” (madun) terimi, temelde sesini çıkaramayan, belirsiz ve kendi yaşam koşulları üzerinde etkili olamayan toplulukları tanımlamak için kullanılmıştır. Bu terim, daha sonra feminist eleştiri bağlamında Gayatri Spivak tarafından geliştirilmiştir. Spivak, madun kadın kavramını, özellikle farklı etnik kökenlerden gelen kadınları veya cinsiyet karşıtı çalışmalara katılan kadınları temsil eden bir terim olarak kullanmıştır. Bu kavram, toplumsal, sınıfsal baskının olduğu bir dünyada, sesini çıkaramayan ve etkili olamayan kadın özneleri ifade eder. Madun kadın, genellikle dilsiz ve görünmez olarak kabul edilir. “Spivak, madun kadın kavramını kullanarak, antropoloji, siyaset bilimi, tarih ve sosyoloji gibi disiplinlerde kadınların bilincinin ve öznenin nasıl inşa edildiğini sorgular” (Spivak, 1988, s. 91). Spivak’ın çalışmaları, edebiyatta madun kadınların sesini duyuramama ve varlıklarını ifade edememe temalarını incelemek için bir zemin sunar. “Spivak, sesi duyulmayan kadınları madun olarak ele alarak, feminist perspektifini kullanmış ve dinsel, cinsel ve ırksal ötekileştirmeleri içeren bir madun tanımını öne çıkarmıştır. Ataerki ideoloji oluşturulurken, kadınlar Spivak’ın belirttiği gibi bu oluşum içinde alt konumda ve aşağıda yer alarak çeşitli ayrımcılıklara maruz kalmaktadır” (Kiraz ve Kestel, 2017, s. 146).

Bu çalışmada Halide Edip Adıvar’ın *Vurun Kahpeye* ve Chimamanda Ngozi Adichie’nin *Mor Amber* eserlerinde kadınların maruz kaldıkları baskılar karşısında yaşadıkları hayat mücadelesi karşılaştırılacaktır. Çalışma, iki farklı coğrafyada ve farklı tarihlerde ezilen kadınların mücadelesini verdiği dinî, ailevi, tarihsel ve toplumsal baskının incelemesi açısından söz konusu tarihlere ışık tutacaktır. Kadınlara yönelik ayrımcılığın gücünü ve bu güce karşı koymanın zorluklarını, kadın ve ailenin uğradığı zararların toplumdaki yansımalarıyla birlikte ele alan bu eserlerde, yalnızca kadın karakterlerin söylemlerinden değil, aynı zamanda onların günlük hayattaki tutum ve davranışlarından ya da üçüncü kişilerin aktarımı aracılığıyla da görmek mümkündür. Karşılaştırmalı incelemede madun kavramı çerçevesinde benzerlik gösteren kadın karakterlerin toplumsal rollerine değinilerek kadının nasıl nesneleştirildiği ortaya konulacaktır; ayrıca kadın bedeni üzerinde ortaya çıkan ataerki tahakküme değinilecektir.

1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Feminist Edebiyat

Kadın varoluştur, süregeliştir. Kadını anlatmak insanlık tarihini anlatmaktır, çünkü kadın başlangıçtır. Kadın ve erkek her ne kadar biyolojik olarak iki ayrı cinsiyete ayrılmış olsalar da üst küme insanlıktır.

“Cinsiyet, birincil nişanımız, kim olduğumuzla ilgili bütün tariflerde ilk belirtilen özelliktir. Biz insanların iki formda olduğu gerçeği, gündelik yaşamımızın öylesine inanılmaz bir parçasıdır ki neden böyle olması gerektiğini nadiren sorgularız. Oysa bu basit ayırım, türümüzü kalıcı olarak kutuplaşmış iki gruba, ancak kenarında durup birbirimize işaret ettiğimiz, birbirimizi duymaya çalıştığımız bir kanyonun iki yarısına ayırır” (Sykes, 2017, s. 10).

Tarihsel süreçlerde birey ve toplum incelemelerinde kadınların dünyayı erkeklerden farklı bakış açısıyla değerlendirdiği yönünde bir perspektif bulunmaktadır. Bu algıda, kadınların özellikle bedensel güçsüzlüğü öne sürülmektedir. Biyolojik açıdan zayıf varlıklar olarak görülen kadınların yetersiz, erkek hegemonyasına bağımlı yaşamaya zorunlu oldukları ifade edilmektedir.

“Toplumsal dünya, bedeni cinsiyetlendirilmiş bir gerçeklik ve cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Algının bu bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye, en başta da bedenin kendisine, onun biyolojik gerçekliğine uygulanır; erkeklerin kadınların üzerindeki keyfi tahakküm ilişkisine kök salmış mitsel bir dünya görüşünün esaslarına uygun olarak biyolojik cinsler arasındaki farklılıkları inşa eden bu programdır ve bu tahakküm ilişkisinin kendisi de, iş bölümü vasıtasıyla toplumsal düzenin gerçekliğine kazınmış durumdadır” (Bourdieu, 2015, s. 23).

Eril tahakkümün kodlarında aile içi baskı ve şiddet meşru görülmektedir. Bu yüzden kadın, kendisini ailede ve toplumda var etmek için erkeğin baskısına razı olmak zorunda kalmaktadır. Şiddetle kendini gösteren eril tahakküm, Bourdieu’ya göre, “kadınların toplumsal cinsiyetinin bir öznesi olarak inşa edilir; karşılıklı olarak kadın-erkek arasında simgesel şiddet aracılığıyla kurulan bir düzen sadece erkekler tarafından değil, aynı zamanda kadınlar tarafından da oluşturulmaktadır” (Bourdieu, 2015, s. 35).

Simone De Beauvoir, *İkinci Cins* adlı eserinde patriarkal düzen içinde, eril bakış açısının kadını kendisi için değil, erkeğe göre tanımladığını ve kadının özerk bir varlık olarak değil, erkeğe bağımlı bir konumda görüldüğünden bahseder. Erkek, kendini öznenin merkezinde konumlandırırken, kadın öteki olarak konumlandırılır ve farklılaştırılır. Bu perspektif, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelini oluşturan eril bakış açısının kadını zayıf ve bağımlı görmesiyle ilgili bir ideolojinin yansımasıdır.

“İnsanlık erildir ve erkek kadını kendisi için değil, erkeğe göre tanımlar; kadın özerk bir varlık olarak görülmez... Erkek kadına referansla değil, kadın erkeğe referansla tanımlanır ve farklılaştırılır. Kadın rastlantısal olandır, özsel olana karşıt özsel olmayandır. Erkek öznedir (ben), mutlak olandır, kadın ise öteki cins’tir” (aktaran Bayoğlu, 2010, s. 72).

Toplumların cinsiyet normları, literatürde ele alınan metinler aracılığıyla kadın ve erkek hikâyelerine işlenmektedir. Bu metinler, aileden başlayarak toplumun farklı katmanlarında yaşanan deneyimleri, kadın ve erkeğin kültürel olarak belirlenmiş rolleriyle anlatmaktadır.

“Edebî metinlerde karşılaşılan erkek ve kadın tipler için, toplumsal cinsiyet sosyolojisinde kısaca belirtilmiş şu özelliklerin ortalamaı yansıttığını söylemek mümkündür: Kadına özgü kılınarak; beden, doğa, duygu, özne, özel nitelendirilmesi yapılırken, erkeğe özgü; akıl, kültür, mantık, nesne ve kamusal nitelendirilmesi yapılmaktadır” (aktaran Şeker, 2019, s. 12).

Feminist edebiyat eleştirisi, ataerkil düzende aşağılanan ve hor görülen kadının edebî eserlere yansımaları incelemeye katkı sağlar. “Kadınları, ataerkil kültürün yarattığı yıkıcı zihinsel bağımlılıktan kurtarma amacını taşıyan feminist kuramlar, edebiyat eleştirisinde, erkekler için metinlerdeki egemen görüşleri ortaya koymayı ve kadınlara ait metinler üzerinde de kadın imgesini saptamayı esas alır” (aktaran Korkmaz, 2019, s. 222). Daha önemlisi, feminist edebiyat eleştirisi, edebiyat yoluyla ataerkil yapıları sorgulayarak savunmasız hâle getirilen kadınların içinde bulunduğu koşulları gözler önüne sermektedir.

“Feminist edebiyat eleştirisi ataerkilliğe edebiyat eleştirisi yoluyla saldırır, edebiyattaki tecavüz edilmiş kadın tasvirini sorgular, ataerkil tasvirlerin sırrını çözerek erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarında tecavüzün oynadığı rolle tecavüz korkusunu ortadan kaldırmaya çalışır ve edebiyatın kadınların deneyimleriyle bağdaşmayan cinsiyet tanımları yapmasıyla ilgilenir” (aktaran Polat, 2017, s. 1511).

Kadın yazarların kimi zaman kendilerinin de maruz kaldığı veya çevrelerinde tanık olduğu bu toplumsal baskılar, ortak bir mücadele hâline gelmiştir ve eserlerde karşımıza çıkan birtakım olaylar, hayatlarındaki benzer problemlerin ürünüdür. “Kadınlar toplum içinde bir alt-kültür oluştururlar ve bundan ötürü kadın yazarların romanlarında dile getirdikleri yaşantılar, sergiledikleri davranışlar ve savundukları değerler arasında bir birlik, en azından bir benzerlik vardır” (Moran, 2018, s. 255). Bireyler doğdukları coğrafyaya ait kültürel kodlarla şekillenirler. Kimi toplumlarda yetenekler ödüllendirilerek bireysel veya toplumsal farkındalık yaratmak mümkünken, kapalı birçok toplumda din, gelenek, kültür ve benzeri sebeplerle bireyin önü kesilir.

Kadın yaşamına dair, insan hakları çerçevesinde ele alınması gereken toplumsal düzenlemelerin, en uygar toplumlarda bile uygulamalarla ihlal edildiği gözlemlenmektedir. Kadına şiddet günümüzde hâlâ birçok toplumda karşılaşılan bir sorundur. Fiziksel, duygusal ve ekonomik biçimlerde kendini gösteren bu sorun, dünya genelinde farklı kültür ve toplumlarda görülebilmektedir. Uygur toplumlarda kadınların korunması için gereken tüm sosyal ve hukuki önlemler alınırken, az gelişmiş toplumlarda tamamen doğal karşılanıp görmezden gelinmesi yadsınamaz bir gerçektir. “Cinsiyetimizi belirleyen elbette sosyal çevremiz değil ama bu aidiyetin yönünü belirleyen gene de o; Kabil’de kız doğmakla Oslo’da kız doğmak aynı anlamı taşıyor, kadınlık aynı biçimde yaşanmıyor, ne de kimliğin başka hiçbir ögesi...” (Maalouf, 2020, s. 25). Kadının tarihsel süreçteki mücadelesini günümüze kadar taşıyan edebiyat alanına bakıldığında ise toplumsal normlar, cinsiyet eşitsizliği ve buna bağlı güç dinamikleri ile kadın yazarlar uzun süre yok sayılmıştır. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda, hatta yirminci yüzyılın başlarına kadar, birçok toplumda kadınlar edebî eserlerini yayımlamakta zorlanmış ve yazma faaliyetleri kısıtlanmıştır. Bu

yüzden bazı kadın yazarlar edebiyatta kendilerine yer bulabilmek amacıyla erkek isimleri almak zorunda kalmış veya eserlerini özgün bir biçimde şekillendirememişlerdir. Dolayısıyla aynı hikâyeyi anlatan erkek ve kadının dili, üslubu, odak noktaları karşılaştırıldığında birbirlerinden farklı olması doğaldır. Kadınlığını saklayarak yazmak zorunda kalmak, bu yazarların anlatımlarını da kısıtlamıştır. Benzer süreçler Türk edebiyatında da kendini gösterir. Cumhuriyet dönemi öncesi kadın yazarların edebî katkıları uzun süre göz ardı edilmiştir. Örneğin, şiir edebiyatı olarak bilinen Divan edebiyatında erkek üslubunu benimsemiş olan kadın yazarlar mevcuttur.

“Bu kadın şairlerimiz Mihri Hanım, Hubbi Ayşe Hanım, Tuti Hanım, Sıtki Hanım, Ani Fatma Hanım, Fitnat Hanım, Saffet Hanım, Nesiba Hanım, Leyla Hanım, Şeref Hanım ve Sırrı Hanım’dır. Hilmi Yavuz bu kadın şairlerin çoğunluğunun daha çok erkek meslektaşlarına özenerek ve egemen erkek üslubunu kullanarak şiirler yazdıklarını ve bu durumun onları bir kadın üslubu oluşturmaktan uzaklaştırdığı belirtmiştir. Bunun temelinde kadın şairlerin kendilerini egemen şiir ortamına kabul ettirme endişesi vardır” (Karataş, 2009, s. 1661).

Tüm bu engellere rağmen, Halide Edip Adıvar, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında feminist bir perspektifle edebî eserler kaleme almıştır. Döneminin toplumsal normlarına meydan okuyarak ve karşılaştığı zorluklara karşı durarak kadınların toplumdaki rollerini sorgulamış, kendi seslerini bulmalarını teşvik etmiştir. *Ateşten Gömlek* ve *Handan* gibi eserlerinde, özellikle Millî mücadele döneminde kadınların aktif rol almasını işleyerek dönemine göre feminist bir bakış açısıyla kadın mücadelesini anlatmıştır. Halide Edip Adıvar’ın yaklaşık yüzyıl önce başlattığı mücadele, aradan geçen zamana ve farklı coğrafyalara rağmen günümüzde Chimamanda Ngozi Adichie tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları savunuculuğuyla sürdürülmektedir. *Hepimiz Feminist Olmalıyız (We Should All Be Feminists)*, *Sarı Güneşin Yarı (Half of a Yellow Sun)*, *Amerikana (Americanah)* gibi çeşitli eserlerinde Adichie, Nijerya’daki cinsiyetçilik ve feminizm temalarını araştırır ve feminizmin adil bir toplumun temel bir parçası olarak benimsenmesi amacına hizmet eder. Adichie’nin cinsiyete dayalı ayrımcı engelleri yıkmaya konusundaki kararlılığı ve reformist-feminist yaklaşımı, onu çağdaş feminist edebiyatın öne çıkan bir figürü hâline getirir.

2.Eserlere Konu Olan Ülkelere Genel Bir Bakış

Hikâyesi 1920’li yıllarda geçen *Vurun Kahpeye*’de Anadolu, 1. Dünya Savaşı sonrası imzalanan antlaşmalarla, Yunanistan, İtalya, Fransa, İngiltere gibi İtilaf devletlerinin işgali altındadır. Batı Anadolu bölgesini Yunan ordusu işgal etmektedir. Tüm bu işgaller Anadolu’da Mustafa Kemal önderliğinde, Kuvayımiliye adı altında örgütlenen bölgesel direniş güçlerine neden olmuş ve bu direniş, Millî Mücadele içinde yer alarak Kurtuluş Savaşı’nın da temeli olmuştur. Millî Mücadele döneminde şartlar ne olursa olsun kadınların verdiği mücadele son derece önemlidir. Halide Edip Adıvar, namıdiger Halide onbaşı, bugünleri hatıralarında şu şekilde ifade eder: “İstiklal mücadelesi hissi bende bir çeşit kutsal delilik halini almıştı. Artık şahıs olarak yaşamıyordum. Bu millî kutsal deliliğin bir parçasından ibarettim. 1922’de İzmir’i aldığımız güne kadar benim için hayatta hiçbir şeyin önemi kalmamıştı” (Çavdar, 2015, s. 62). Türk kadını gerek cephede gerekse cephenin gerisinde erkeklerle birlikte işgalci ordulara karşı savaşmıştır. Halide Edip Adıvar döneminde, özellikle onun Millî Mücadele sürecinde kaleme aldığı eserler, dönemin

toplumsal yapısının anlaşılmasına önemli katkılar sunmaktadır. Eserlerinde, savaş ve işgal yıllarında İstanbul’daki kadınlarla Anadolu’daki kadınlar arasındaki farklar belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar yalnızca kadınların durumuyla sınırlı kalmayıp eğitim, ekonomi ve sosyal yaşam gibi alanlarda da Anadolu’nun İstanbul’a kıyasla geri kalmış olduğunu göstermektedir.

Öte yandan *Mor Amber*’de askerî darbeler ve yönetimde yıllarca süren istikrarsızlıklar sonucunda insanların sefalet ile mücadelesi açıkça görülür. Nijerya, 1960’ta bağımsızlığını ele almadan önce yaklaşık dört yüzyıl İngiltere’nin hâkimiyetinde kalmıştır. Bu dönemde Hristiyan misyonerlerin de yoğun faaliyetleri olmuştur. Ülke on beşinci yüzyılda sömürgecilik ve kölelikle, esir tüccarlarıyla tanışmış, üç yüz elli yıl köle ticaretine maruz kalmıştır. Ülkede birçok etnik kimlik, farklı din ve mezhebe mensup topluluk yaşamaktadır. Nijerya’da kadın özgürlüğünün önündeki en önemli engel erkeklerin ekonomik hayatta onlara yer vermemesidir. “Resmi kanunlar mülk edinmede kadın ve erkeklere eşit haklar verse dahi uygulamada geleneksel hukuk erkekleri önceliyor” (Küçük, 2021, s. 1). Sömürgecilik dönemi sonrasına bakıldığında Nijerya’da İslam ve Hristiyan dininin hâkim olduğu topluluklarda, sosyal yaşam, kadın hakları, çocuk ve aile konularında bu dinlerin eski kültür öğeleri ile harmanlanarak topluma yerleşmiş yanlış uygulamalarının yansımaları görülmektedir. Örneğin, İslam hukukunda resmi olmayan zina cezası olarak bilinen recm cezası³ Nijerya’da yasalarla uygulamaya konmuştur. “Daha önce böyle bir âdetin görülmediği Nijerya’da, İslami sağıın iktidara geldiği Müslüman eyaletlerde 2000 yılından itibaren yürürlüğe giren şeriat yasaları, recm’i Nijerya’ya İslami bir yasa olarak tanıştırmıştır” (Döşkaya vd., 2010, s. 9). Günümüzde Nijerya hâlâ hukuk düzeninden uzak, kadınların çok zor şartlarda yaşadığı bir ülkedir. Kız öğrenciler radikal gruplar tarafından kaçırılmakta ve tecavüz bir koz olarak kullanılmaktadır. Kadın bedeni üzerinde tahakkümün bir diğer göstergesi ise kadın sünnetidir. Kadın sünneti, kadına yapılan fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddetin tümünü içinde barındıran bir uygulamadır. Nijerya’da 2015 yılında yasaklanmasına rağmen kadın sünneti uygulaması hâlâ yaygın olmak yapılmaktadır.

3.Vurun Kahpeye ve Mor Amber Eserlerinde Dinî Baskı

Çalışmada incelenecek toplumsal cinsiyet ile dinî ve ahlaki değerler temelli baskı ve şiddet konularına geçmeden önce, eserleri kısaca özetlemek gerekir. *Vurun Kahpeye* (1923) Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında, Millî Mücadele sırasında küçük bir kasabada yaşananları anlatır. Aliye, ailesini küçük yaşta kaybetmiş, Dârülmuaallimat’ta eğitim görmüş, vatan sevgisiyle dolu, idealist ve dürüst bir Türk kızıdır. İlk görev yeri olarak geldiği bu kasabada, gerici ve kötü niyetli, kadın düşmanlığıyla toplumu da zehirleyen güçlü insanlarla mücadele etmesi gerekmiştir. Bu mücadele sırasında bir Kuvayimillîye subayı ile tanışmış ve nişanlanmıştır. Aliye, yaptığı fedakârlıklar ile nişanlısını ve kasabayı kurtarmasına rağmen eğitimsiz ve yobaz insanlarca katledilmiş, bu zaferi görememiştir. *Mor Amber* (2003) ise, abi Jaja ve ergenlik döneminde olan, aynı zamanda tüm hikâyenin anlatıcısı Kambili adında genç bir kız dikkat çekmektedir. Kambili ve Jaja’nın, babaları tarafından günün her saatinin son derece katı kurallarla belirlendiği bir yaşantısı

³ Recm için bkz. Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi, Recm, erişim: 1 Şubat 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/recm>.

vardır. Bu programa uymadıklarında veya okulda istenen başarıyı gösteremediklerinde şiddete maruz kalmaktadırlar. Hikâyede baskıya maruz kalan en önemli karakterlerden biri de erkek egemen toplumun kuralları altında ezilen annedir. Çözümü babayı öldürmekte bulan anne, kendisini ve çocuklarını kurtarmak için tek yolun itaat kaynağını ortadan kaldırmak olduğuna inanarak trajik bir sonun kahramanı olmuştur. Tüm dinî inançlar temelinde yürütülen çalışmalar, yorumlamalar, uygulamalar, bireysel ve toplumsal yaşamı etkiler. Din ile yürüyen ahlaki normlar, etik prensipler ve ritüeller bireyin yaşam tarzını belirler. Toplum düzeyinde din kuralları, sosyal normları etkiler ve kültürü şekillendirir. Toplumun etik değerleri de genellikle dinî öğretilerden etkilenir. Kadın yaşamı üzerinden bakıldığında kıyafetler, sosyal roller, eğitim, iş hayatı, aile planlaması gibi tüm konuların günümüzde hâlâ birçok toplumda dinî kurallarla düzenlendiği görülmektedir. Kambili için küçük yaşlardan itibaren kıyafet yasağı uygulanmaktadır.

“Arabaya doğru yürürken İfeoma Hala, biliyor musun, Kambili, pantolonla daha rahat ederdin, dedi. Böyle iyiyim hala, diye cevap verdim. Bütün eteklerimin dizlerimin altına kadar indiğini, kadınların pantolon giymesi günah olduğu için hiç pantolonum olmadığını neden söylemedim, bilmiyorum” (Adichie, 2019, s. 82).

Kadın bedeninin hor görülmesi, saklanması ve sakınılması yoluyla ötekileştirilmesi konusu ataerkil toplumun normalleştirdiği alanlardan biridir. *Vurun Kahpeye*’de Aliye’ye karşı tüm toplumu kışkırtan ve katledilmesine sebep olan insanların en büyük dayanağı Aliye’nin yüzünü örtmemesidir. “Fettah Efendi birdenbire kısık sesinin en ateşli ve gayzlı kuvvetiyle bağıırıyordu: Görüyor musunuz? Erkeklerin içinde yüzü gözü açık namahremler müslümanların kalbini fesata vermek için şarkı söyleyerek dolaşıyorlar” (Adivar, 2020, s. 45). Aliye’nin örtünmeyi reddetmesi, Müslüman toplumun değerlerine karşı bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Aliye’nin bu tutumu, toplumun gözünde dışlanmış bir figür hâline gelmesine ve normlara aykırı davrandığı gerekçesiyle ötekileştirilmesine neden olmuştur. *Vurun Kahpeye*’de halkın kendinde hak gördüğü cezalandırma yetkisinin altında yatan sebep, kahpelikle damgalanmış kadın olarak bakılan Aliye’nin, bastırılmış kadınların sesli dilini temsil etmesidir. Otoriteye dayalı baskı ve egemenlik kurma eğilimi olan halkın karşısında gerçeklerin bir kadın tarafından haykırılışı önce kadının dışlanmasına sonra da linç edilerek öldürülmesine yol açmıştır.

Özellikle yaygın olan tek tanrılı dinlerde yorumlama ve uygulamada egemen olan erkek sınıfı kadının kısıtlanmasını sağlamıştır. Bu kısıtlama günlük yaşamı düzenlemekle kalmamış, kadının kişiliğine kadar uzanmıştır. “Korkunç derecede kadın düşmanı olan Yahudi geleneği Hristiyanlıkta Saint Paul aracılığıyla hortlamıştır. Saint Paul kadınlara silik kişiliği ve ağırbaşlılığı öğütler, gerek Tevrat’a gerek İncil’e dayanarak kadının erkeğe bağlı olması ilkesini koyar” (Gürhan, 2010, s. 11). Erkek üstünlüğü, din gibi önemli bir konuda belirgin olduğu sürece kadınların toplum yaşamında erkeğe bağımlı kılınması ve ikinci plana atılması kaçınılmazdır.

“Başından beri din insanın hemen tüm eylemlerine şöyle ya da böyle damgasını vurmuş bir sistemdir. Toplumdaki en eski, en derinden hissedilen ve en etkili güçlerden biri olan din, insan ve toplum hayatında son derece önemli bir kurum olarak her devirde düşünürlerin ve sosyal bilimcilerin ilgi odağı olmuştur” (Gürhan, 2010, s. 4).

Bu bağlamda, dinî doktrinler veya geleneksel değerler, kadınların sosyal rollerini belirlemede ve sınırlamada etkili olabilir. Patriarkal düzen, erkek egemen veya baba-oğul ağırlıklı bir toplumsal düzeni ifade eder ve erkeklerin sosyal, politik ve ekonomik anlamda üstünlüğü vardır. Bu durum aile içinde, iş dünyasında ve genel toplumsal ilişkilerde kendini gösterebilir. Böyle sistemlerde, erkeklerin karar alma süreçlerinde daha etkin olduğu ve kadınların yaşamları üzerinde belirgin bir etkisi olduğu düşünülür.

“Patriarkanın kültürü oluşturan temel dinamiklerinden biri olduğu kaçınılmaz bir gerçekliktir. Nesnel olarak değerlendirilecek içeriklerde dahi insan kültürünün cinsiyetsiz olmadığını ifade etmek gerekir. Kültür, hiçbir şekilde erkeklerin ve kadınların dışında başka bir alanda var olamaz. Bununla birlikte çok az alan dışında kültürümüzün baştan sona patriarkal bir karaktere sahip olduğunu da görmek gerekmektedir. Sanattan sanayiye bilimden ticarete, devletten dinin yorumuna kadar bütün alanlar erkekler tarafından var edilmiştir. Sosyal ve kültürel alandaki gelişmelerden bugüne kadar kadınlara kendileri için ne düşündükleri sorulmamış, aksine onlar adına kendileri dışında ama her konuyla ilgili olarak erkeğin düşündüğü ve karar verdiği bir geçmişten bahsedilebilir. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre, kadın kendisi için hiçbir şeydir. Başka bir ifadeyle kadın, kendi kendisini tanımlamaktan aciz bir karakter olarak resmedilmiştir” (Altay ve Erkol, 2022, s. 143).

Kadınların erkek egemen toplumda, kendilerine karşı kullanılan dinî öğretileri benimseyerek yaşamlarının bir parçası hâline getirmesi, toplumsal yapıların en derin katmanlarında kendini gösteren bir olgudur. Bu durum, kadınların kendilerini baskılayan değer yargılarını içselleştirerek, bunu doğal bir yaşam biçimi olarak görmelerine yol açar. Bu bağlamda, Kambili’nin aynaya bakmaktan dahi çekindiği görülmektedir. “Kendini beğenmek günahı. Jaja ve ben aynanın karşısında ancak düğmelerimizi doğru iliklediğimizden emin olacak kadar kalırdık” (Adichie, 2019, s. 170).

Kambili, babası tarafından kendilerine dayatılan kurallar çerçevesinde baskı görürken, bu baskı yalnızca kendisi ve ailesiyle sınırlıdır. Öte yandan, Aliye çok daha şiddetli bir toplumsal tepkiyle karşı karşıyadır; bu durumun arkasında ise kendi çıkarlarını korumak için dini kullanmaktan çekinmeyen kasaba ileri gelenleri bulunmaktadır. “İhtiyar dudaklarının arasında dökük dişlerinden siyah ve boş ağız, çirkin bir delik gibi açılıyordu: O kahpeye şeriat burada cezasını verecek!” (Adivar, 2020, s. 40).

Cinsiyet temelli baskı, tarihsel ve kültürel bağlamlar içinde dinî doktrinlerle meşrulaştırılarak ortaya atılan argümanlar, kadınları madun kılma eğilimindedir. Bu durum, kadınların toplumsal rollerinin belirlenmesi ve sürdürülmesinde dinî söylemlerin etkisiyle şekillenen bir paradigmayı yansıtır. “Pavlus yine kadınlara yönelik olarak şunları söylüyordu. ‘Kadınlar toplantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa’nın da belirttiği gibi, uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır” (aktaran Bozkurt, 2016, s. 9).

Mor Amber’de Kambili, kardeşi Jaja ve annesinin, babadan gördüğü şiddeti anlatır. Baba, onlarda kusur gördüğü tüm davranışları fiziksel ve psikolojik olarak cezalandırdığı için hepsi onun

isteklerini koşulsuz olarak yerine getirirler. Eserde, kiliseden dönerken pederin evine yapacakları ziyarette, hamileliğin verdiği rahatsızlıktan dolayı arabada beklemek isteyen anne, çocukların şaşkın ve korkudan açılmış gözlerinin önünde bu isteğini dile getirmiş, pederi ziyarete gittiği hâlde eve dönüşte uğradığı fiziksel şiddet sonucu çocuğunu düşürmüştür. Bu konuda en ufak bir kusuru olmadığı hâlde annelerinin bağışlanması için dua okuyacaklarını söyleyen babasına karşı Kambili neden annenin bağışlanması gerektiğini sorgulamayı bilemez, çünkü bu ezen eril iktidar ve ezilen madun ilişkisidir. Bu durumda madun olan (hem Kambili hem de anne) karşı tarafın iktidarını içselleştirmek zorunda bırakılmıştır. “Sonra akşam yemeğinde, Baba, Anne’nin bağışlanması için on altı farklı *novena*⁴ okuyacağımızı söyledi... Hata yapmamak zorundaydık. Anne’nin neden bağışlanması gerektiğini düşünmedim, bunu düşünmeyi bile düşünemedim” (Adichie, 2019, s. 42).

4. Vurun Kahpeye ve Mor Amber Eserlerinde Toplumsal Baskı

Geleneksel toplum yapılarında ataerkil düzen, tarihsel ve toplumsal bağlamda merkezi bir yere sahiptir. Ataerkil yapı, erkeklerin toplumsal yaşamın her alanında, ailenin işleyişinden ekonomik, siyasi ve kültürel alanlara kadar, üstün bir pozisyonda yer almasını ve kadınların ikincil konumda kalmasını sağlayan bir toplumsal örgütlenme biçimini ifade eder. Bu çerçevede, kadınların genellikle aile içinde anne ve eş olarak tanımlandığı, karar alma süreçlerinden büyük ölçüde dışlandığı bir yapı ortaya çıkar. Geleneksel toplumlarda inanışlar ve gelenekler çoğunlukla baba, ağabey veya koca olarak erkeğe saygıyı ve itaati öğretir. Hatta kadının eşinin ailesi de bu bağlamda saygıyı hak eder. *Mor Amber*’de, Kambili’nin anlatımından Nijerya toplumunda kadının yalnızca eşile değil, onun tüm ailesiyle evlenildiği anlayışının var olduğu anlaşılmaktadır:

“Bundan yıllar önce, Ifeoma Hala’nın Anne’ye *nwunyem* diye seslendiğini duyup, bir kadının diğerini “karım” diye çağırmasını ilk kez işittiğimde şaşkınlıktan ağzım açık kalmıştı. Daha sonra sorduğumda, Baba bunun tanrıtanımazlık dönemlerden kalma geleneklerin kalıntısı olduğunu, kadınla sadece erkeğin değil, bütün bir ailenin evlendiğini anlatmıştı. Ardında da Anne, yalnız olmamıza rağmen fısıldayarak, “Babanın karısı olduğum için, onun da karısı oluyorum” demişti. “Beni kabul ettiğini gösteriyor” (Adichie, 2019, s. 76).

Adichie özellikle kadının ve kız çocuklarının aile kurumu içindeki konumlarını, geleneklere ve erkeğe nasıl itaate zorlandıklarını ele alırken, Adivar ise Aliye üzerinden toplumun kadına nasıl baktığını irdelemektedir. Erkek egemenliği kasabadaki herkese öylesine hâkim ve yerleşmiştir ki, Aliye’yi dışlayanlar yalnızca erkekler değildir.

“Herkes, bu efsunun kendilerine temin ettiği huzur ve emniyetten ziyade, ona karşı kalplerinde uyanan yabancı hislerin, şüphelerin tesiri altına giriyor, hatta kendisine çok muhabbetli olan kasaba kadınlarının bile gözlerinde zaman zaman garip ve mütereddit bir şüphe dolaştığını görüyordu” (Adivar, 2020, s. 124).

Eğitim görmüş bir kadın olan Aliye, o dönemde Anadolu köy ve kasabalarında, yerleşmiş toplum kurallarına, kadına biçilmiş rollere aykırı durmaktadır. Kasabada bir muallime daha vardır ancak o, çocuklara dinî ağırlıkta eğitim verip kasabada sözü geçenlerin yanında yer almaktadır.

⁴ Novena: Katolik inancında, birbirini izleyen dokuz gün boyunca okunan dualar dizisi (bkz. Adichie, 2019, s. 42).

Burada konu, kasabada “hafiflik” olarak algılanan bireysel tercihler ile ilgilidir. Aliye yüzünü peçe ile örtmemekte, çocuklara vatan sevgisi aşılama çalışarak zengin fakir çocuğu ayırımı yapmamaktadır. Onun yetiştirilme koşulları bu kasabadaki kadınlardan çok farklıdır. Eserin başında anlaşıldığı üzere Aliye, küçük yaşta ailesini kaybetmiştir; dolayısıyla aile sevgisinden tamamen mahrum büyümüştür. “Anasını çok küçükken kaybetmiş ve bütün çocukluğu Dârülmualimat’ın tahta sıraları etrafında geçmişti. Bütün yetim kızlar gibi şifasız bir şefkat ve muhabbet ihtiyacı, yine bütün kimsesizler gibi her nazardan kendi ruhuna kaçan, gömülen çekingen ve somut bir ruhu vardı” (Adıvar, 2020, s. 22). İki kadın karakter karşılaştırıldığında, Aliye sevgisiz büyümek zorunda kalmıştır; Kambili koşullu sevgiyle büyüyen bir çocuktur.

Mor Amber’e kadının çaresizliği kabullenmesi ve madun kavramı çerçevesinden bakıldığında, Kambili ve annesinin diyaloglarına hiç yer verilmediği görülür. Anne konuştuğunda ise çok az ve fısıltı ile konuşur, çocuklarına yapılan eziyetlere dahi ses çıkaramaz. “Bir kuşun yem yediği gibi, küçük miktarlarda konuşurdu” (Adichie, 2019, s. 28). Kambili ise roman boyunca içine konuşur, yaşadıklarını sorgulasa dahi, sesli olarak bunları dile getiremez. Kuzeninin kendini rahatlıkla ifade edebilmesi, onun bu sorgulamalarını artırır. “Nasıl bu kadar kolay konuştu? Yoksa onun gırtlığında sözcükleri durduran, en fazla bir kekelemeye izin veren o kabarcıklardan yok muydu?” (Adichie, 2019, s. 143). Bu susma ve boyun eğme Spivak’ın madun kavramında tanımladığı temel davranış biçimidir.

“Spivak’a göre asıl sorun madunun sesinin duyulamıyor olması değil hiç konuşamamasıdır. Bu ekseninde kavramı değerlendirdiğimizde en çok hegemonik eşitsizliklerin sebep olduğu kadınların sorunları ortaya çıkmaktadır. Ataerkil ideolojide erkek özne karşısında eşit olmayan, konum itibarıyla dezavantajlı bir durumda olan kadınların hegemonyaya başkaldırabilmesi için oluşturulacak alternatif alan, madunun konuşması açısından önem taşımaktadır” (İnaloğlu, 2023, s. 4).

Madun hâle getirilen kadın davranışı incelendiğinde sessizlik ve itaat hali, hükmedilenin, bilinçsizce ve isteksizce, hükmedenin dayattığı normlara uyması söz konusudur. Bu durum, Pierre Bourdieu’nun *Eril Tahakküm’de* belirttiği simgesel şiddetin oluşumuna benzetilebilir. Hükmedilenin hükmedene olan bağıllığı üzerinden kurulan bu tür şiddet, eril tahakkümü kabul etmek zorunda kalan kadınların davranışlarını, hâkim görüşün belirlediği sınırlar içinde yeniden şekillendirir. Bourdieu’nun simgesel şiddet kavramı, anlatılan otoriter eğilim ve kadına yönelik baskıları açıklamaya ve süreçlerinin anlaşılmasına katkıda bulunur.

“Oysaki, tahakküm yapılarının tarihsellikten azade olduklarını öne sürmekten çok uzak bir şekilde, bu yapıların, tekil eyleycilerin (örneğin erkeklerin fiziksel şiddet ve sembolik şiddet yoluyla yaptığı gibi) ve kurumların (aileler, kilise, okul, devlet) katkıda bulunduğu sonu gelmeyen (yani tarihsel) bir yeniden üretim emeğinin ürünü olduğunu kanıtlamaya çalışıyorum” (Bourdieu, 2015, s. 50).

Bourdieu, erkek tahakkümünün yalnızca biyolojik bir farklılığa dayanmadığını, aksine tarihsel, toplumsal ve kültürel süreçler boyunca inşa edilmiş bir yapı olduğunu savunur. Bourdieu’ya göre, patriarkanın yarattığı toplumsal düzen, erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü meşrulaştıran ve sürekli yeniden üreten bir sembolik şiddet biçimidir. Bu tahakküm,

sadece fiziksel üstünlükten değil, dil, kültür, eğitim ve ekonomi gibi toplumsal yapıların, erkek egemenliğini sürdüren norm ve pratiklerle örülmesinden kaynaklanır. Böylece erkek tahakkümü, bireysel tercihlerden ziyade, toplumsal kurumların ve söylemlerin aracılığıyla doğal kabul ettirilen bir sistem hâline gelir. Bu sistemin, çocukluk çağlarından itibaren kendini gösterdiğine dair birçok örneği *Vurun Kahpeye* eserinde yer almaktadır: “Kızlar o kadar acınacak, o kadar siliktiler ki, Aliye üzerinde yalnız acıma izleri bırakıyorlardı. Fakat oğlanlar daha saldırgan, daha canlıydılar ve kasaba halkını gösteren sınıflara garip bir benzeyişleri vardı” (Adivar, 2020, s. 10).

Mor Amber eserinde ise Kambili’nin eğitiminde yalnızca kız çocuklarının yer aldığı bir okul seçilmiştir. Baba bu eğitimi son derece sıkı şekilde takip etmektedir. “Lekesiz Yüreğin Kızları Ortaokulu’nun çevresindeki duvarlar, tıpkı bahçemizin duvarları gibi çok yüksekti, ama tepelerinde kıvrım kıvrım elektrik telleri yerine keskin ve sivri yeşil cam parçaları vardı. Baba, bu duvarların, ben ilkokulu bitirdiğim sıra verdiği kararlarda etkili olduğunu söylledi” (Adichie, 2019, s. 50).

Bourdieu, bireylerin normlara karşı direnç gösterme çabalarının çeşitli ve kişisel olduğunu belirtmiştir: “Kişinin kendi kendine ve savunma güdüsüyle çarpınan bedenine rağmen, hâkim yargıya boyun eğmenin sayısız şekli vardır” (Bourdieu, 2015, s. 55). Örneğin, Kambili babasının beklentilerine uymak konusunda seçim yapma özgürlüğüne sahip olmadığından, onun takdirini kazanmak için belirlenen normlara uymak durumundadır. Kambili’nin kurduğu hayaller günlük kötü olaylar üzerinden, korkunç tasvirlerden oluşmaktadır. Babası onun büyük emeklerle sakladığı dedesinin resmini görüp parçaladığında Kambili’nin zihninin olayı nasıl dramatize ettiği görülmektedir. “Parçacıklar çok küçük, çok düzenliydi. Birden ve manyakça bir dürtüyle Papa Nnukwu’nun cesedinin böylesine küçük parçalara ayrılıp buzdolabına konduğunu düşledim” (Adichie, 2019, s. 202). Genç kız hem babasının tahakkümüne boyun eğerek simgesel şiddeti yeniden üretmekte, hem de iç dünyasında yaşadığı baskı ve şiddetle baş etmekte zorlanmaktadır. Kambili’nin, aile içinde yaşadıkları nedeniyle hissettiği korkunun etkisiyle kurduğu hayaller onun içsel karmaşasını gösterir. Kambili ve annenin geleceğe yönelik hiçbir ideali yoktur. Anne geleneksel şekilde yetiştirilmiş, ataerkil kültüre uyum sağlamış bir figür olarak eserde yerini alır.

Öte yandan Aliye’nin hayalleri ve idealleri karşısında gösterdiği kararlı duruş ve yaşadığı bu şiddete karşı direnişi bir anlamda madunun sesini duyurmasıdır. “Sizin toprağınız, benim toprağım, sizin eviniz, benim evim, burası için, buranın çocukları için bir ışık, bir ana olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım, vallahi ve billahi dedi” (Adivar, 2020, s. 39). Aliye toplumsal sorumluluklarını ön planda tutarak kendi toprağına ve evine hizmet etme ideali beslemektedir. Aliye ailesiz büyümenin verdiği olgunlukla erkenden birey olmanın bilincine varmış, aldığı eğitimle şekillenmiş, idealist ve vatansever bir öğretmen olarak kendi doğrularından vazgeçmemiştir. Kadın olduğunun bilincindedir ve görevini yaparken cinsiyetinden dolayı uğradığı haksızlıkların ve iftiralara onu engellemesine izin vermemiştir. “Onun da muhitinin, düşüncelerinin, tahsilinin biriktirdiği cinsiyetinin şerefini muhafaza etmek için toplanan azim ve arzusu galeyan ediyordu” (Adivar, 2020, s. 36).

Kambili ise tıpkı anne gibi, çaresizliğini kabullenmiş olarak korkuyu içselleştirir. “Korktum. Korkuya alıştım; yine de her duyduğumda, hiçbir zaman bundan önceki seferler gibi olmuyor, sanki her defasında farklı tatlar ve kokularla geliyordu” (Adichie, 2019, s. 190). Kambili, babadan

korkusunu sıkça dile getirir. “Jaja’nın kulaklarını çekeceğini, konuşma hızına uydurarak çekiştirip sarsacağını, Jaja’nın yanağını tokatladığında avucundan okul kütüphanesinin rafından düşen ağır bir kitabın çıkardığı gürültüye benzer bir ses çıkacağını sandım. Ardından da benim yüzümü, biberliğe uzanır gibi fütursuzca tokatlayacağını” (Adichie, 2019, s. 73).

Hayattan koparılma, bedensel zarar görme, aşağılanma korkusu, kadının bunlara tekrar maruz kalmamak için sinmesine, susmasına ve itaat etmesine yol açar. Kadın bedeninin erkek bedeninden güçsüz olduğuna dair inanış, bu korkunun temel nedenlerinden biridir. Kadın bedenini erkekten ayıran en büyük gösterge güçsüzlüğü değil, doğurganlığıdır. Üreme yeteneğinin doğal bir fiziksel uzantısı olan regl periyodu bile, birçok toplumun sosyal ve kültürel geçmişinde kadının toplumsal konumuna dair kısıtlamalar getirmiştir. “Örneğin eskimolar, regl döneminde bir kadının toplumsal normları ihlal etmesi durumunun, erkeklerin av faaliyetlerine büyük zarar vereceği inancındadır. Bu yaklaşımın bir yansıması olarak av başarısız olduğunda grup bir araya gelmekte ve grubun kadınlarına işledikleri günahlar itiraf ettirilmektedir” (Karakaya, 2021, s. 18). *Mor Amber*’de buna benzer olarak regl olayı, bir kız çocuğu üzerinden baskı aracı olarak kullanılmış ve bu durum Kambili’nin şiddet görmesine yol açmıştır.

“Ayinden on dakika önce yemek mi yiyorsun? Ayinden on dakika önce? Ay başısı başladı ve karnına kramp giriyor’ dedi anne... Yavaş hareketlerle kemerini çözdü. Kat kat kahverengi deriden yapılmış, gösterişsiz tokalı ağır bir kemerd. Önce Jaja’nın omzuna indi. Sonra da ellerini kaldıran Anne’nin kolunun üst kısmına, kilise bluzunun payetli yenlerinin koruduğu bölgeye. Kemer sırtıma inerken, kâseyi masanın üzerine bıraktım” (Adichie, 2019, s. 103).

Böylece eril tahakküm, kız çocuğu ve kadının hâkim normlara boyun eğerek ve zorla yaptırılan evlilik veya aile içi şiddete başvurularak eğitilmesi şeklinde yansıtılmaktadır. Eserlerde toplumsal cinsiyet rol kalıplarıyla şekillendirilen kadının konumuna bakıldığında, günümüz Nijerya’sı ile Kurtuluş Savaşı dönemi Türkiye’sindeki kadına yönelik baskı ve tahakküm açısından bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. *Mor Amber* bireysel şiddeti anlatırken, *Vurun Kahpeye* toplumsal şiddeti anlatır; iki eserde de bu şiddet, din, kültür, eğitim ve gelenek olgularının erkek egemen toplumda kadını madun hale getirmesi olarak ortaya çıkar.

Vurun Kahpeye ve *Mor Amber* eserlerinde, kadın karakterler geleneksel “kurtarılan” rolünden sıyrılarak çevrelerindeki insanları kurtarmaya çalışan figürlere dönüşürler. *Vurun Kahpeye*’de Aliye, işgal atındaki kasabada, vatanseverliği ve idealleri uğruna kendini feda ederek yalnızca Tosun Paşa’yı değil, tüm kasabayı kurtaran bir konuma gelmiştir. Bu karakter, hem bireysel bir kahraman olarak öne çıkar, hem de toplumsal kurtuluş adına bir adım atar. Tosun Paşa’nın bir yakınına yazdığı mektubun satırlarında bu gerçek vurgulanır. “Ordunun kurtarıcısı, cephanenin atılmasını hayatı pahasına, en korkunç bir facia, belki ebedi bir leke karşılığında alan büyük bir kadın olduğunu ilan et!” (Adivar, 2020, s. 143). *Mor Amber* eserindeki anne karakteri ise, toplumun ve eşinin baskıcı yapısına karşı çıkarak aile içindeki şiddeti sona erdirmek için radikal bir karar alır ve hem kendisini hem de çocuklarını kurtarmayı amaçlar. Kendisi ve ailesinin güvenliği adına, içine kapanık yapısından beklenmeyecek şekilde bireysel bir direniş sergiler. “Nsukka’ya gelmeden önce, çayına zehir koymaya başladım” (Adichie, 2019, s. 272).

Her iki romanın kadın karakterleri de kurban veya kurtarılmayı bekleyen bir figür olarak kalmamış, aksine sonunda çevrelerindeki bireyleri kurtaran, irade sahibi birer özne olarak kurgulanmıştır. Bu bağlamda, kadınların güçlenmesi ve eyleme geçmesi, geleneksel cinsiyet rollerine meydan okur niteliktedir. Bu kurguların en önemli nedeni Halide Edip ve Chimamanda'nın dönemleri ve coğrafyaları farklı olsa da toplumsal normlara ve cinsiyetçi kalıplara meydan okuyan yazarlar olmasıdır. Kadın yazarlar olarak, toplumda kadınların konumunu, patriarkal yapının kadınlar üzerindeki etkilerini ve bireysel özgürlük arayışlarını daha derin bir empatiyle ele almalarından kaynaklanmaktadır. Bu empati, eserlerindeki kadın karakterlerin toplum içinde pasif değil, aksine güçlü ve dönüştürücü roller üstlenmesiyle kendini gösterir. İki eserin sonunda da kadınlar kurtarılmayı bekleyen pasif bireyler olarak kalmamış, etki yaratan güçlü öznelerle dönüşmüştür. *Mor Amber* eserinde annenin seçimi, doğru bir eylem olmadığı yönünde eleştiriye açıktır, ancak yazarın, zayıf bir kişilik olarak tasvir edilen anne karakterine bu kararı ve uygulamayı kurgulaması bakımından dikkate değerdir. Her iki kadın kahramanın eylemi, cesaret gerektiren bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, romanlardaki kadın karakterlerin kurtarıcı rolü, yazarların toplumsal cinsiyet algılarını ve kadınların toplumsal hayattaki konumunu değiştirme isteğini yansıtan bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Çalışmada, Halide Edip Adivar'ın *Vurun Kahpeye* ve Chimamanda Ngozi Adichie'nin *Mor Amber* eserlerinde yer alan kadınlara toplumda yüklenen rollerin neden olduğu sorunlarla mücadelesi karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. *Vurun Kahpeye*, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Anadolu'da geçerken, Aliye karakteri toplumun cahil ve ataerkil yapısıyla mücadele eden bir kadını temsil eder. Aliye öğretmenlik rolüyle toplumun geri kalmışlığına ışık tutmak isterken, aynı zamanda geleneksel yapılarla, özellikle kadınların bastırılmasına yol açan değerlerle karşı karşıya gelir. Aliye'nin direnişi, bireysel olarak özgürleşme çabası olmasının yanı sıra toplumu dönüştürme amacı da taşır. Bu dönemin Anadolu'sunda, Halide Edip Adivar'ın eserinde, kadının toplumsal ve bireysel özgürlüğe erişimini engelleyen yapıları yıkmaya yönelik evrensel bir feminist tema öne çıkmaktadır. Diğer yandan, Nijeryalı Adichie'nin eserinde, kadın karakterler, sömürgecilik sonrası dönemi Nijerya'sında kültürel, ekonomik ve toplumsal baskılara karşı kendi kimliklerini ararken feminist bir mücadele örneği sunar. Afrika'da sömürgecilik sonrası kadınların yaşadığı zorluklar; bağımsızlık arayışındaki içsel sorgulamalar, modernleşme ve geleneksel roller arasında sıkışmaları ile şekillenir. Kadın karakterlerin ekonomik özgürlük, toplumsal eşitlik ve bireysel hakları elde etme arzusuyla verdikleri mücadele, evrensel bir feminist duruşu temsil eder. Bu kadınlar, toplumun onları zorladığı sınırlı rolleri aşarak kendi kimliklerini bulmaya çalışırlar. Her iki eserde de farklı coğrafya ve kültürlerle rağmen, feminizmin evrenselliği ön plandadır. Kadının özgürlüğü, bireysel hakları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi feminist temalar, sadece Anadolu veya Nijerya'ya özgü değil, dünya genelinde kadınların benzer mücadelelerle karşılaştığının göstergesidir. Böylelikle her iki eser, feminizmin yalnızca yerel değil, evrensel bir sorun olarak kadınların hak arayışını yansıtır. *Mor Amber*'de bu sorun genç bir kızın içselleştiremediği kuralların psikolojik yansımaları şeklinde görülmektedir. *Vurun Kahpeye* eserinde ise kadının kendini gerçekleştirme yolunda önüne koyulan engellerin sosyolojik sonuçları okunur. Eserler ataerkil toplum kurallarının kadının iç dünyasından başlayarak genele yayılmasının tüm sonuçlarını göz

önüne sererek kadınların toplumsal ve bireysel özgürlüklerine ulaşma çabasını, dünyanın dört bir yanında farklı biçimlerde de olsa, evrensel bir dayanışmayı işaret eder.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (2020). *Vurun Kahpeye*. (A. C. Akkoyunlu, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Adichie, C. N. (2019). *Mor Amber*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- Altay, S., Erkol, A. (2022). Patriyarkal Kültürde Dinî Referanslarla Kadın Kimliğinin Oluşturulması Ve Olumsuz Kadın Fıtratına Dair Söyleme Eleştiri. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 29, 137-157.
- Aslan, A. K. (2002). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar. *Ege Eğitim Dergisi*. 1(2), 25-33.
- Bayoğlu, F. (2010). Simone de Beauvoir: Öteki Olarak Kadın, *Kaygı*. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*. 15, 71-78.
- Şeker, A. (2019). *Kemal Tahir, Orhan Kemal ve Yaşar Kemal'in Romanlarında Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın*. (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bozkurt, N. (2016). *Dinlerde Kadın Algısı*. 2016-2017 Akademik Yılı Aylık Konferanslar Serisi (TETKON 2016-2017).
- Çavdar, D. (2015). Milli Mücadele’de Kahraman Türk Kadınları. *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi (TÜRKTOB)*. 4, 62-65.
- Döşkaya, F. Ç., vd., (2010). 21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar, *Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi*. Bildiri Kitabı. Cilt:2, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını: İzmir.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 4, ISSN: 1308-9633.
- Polat, M. E. (2017). Nazlı Eray’ın Kadın Tohumu Öyküsünün Feminist Edebiyat Eleştirisiyle İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 6(3), 1507-1519.
- İnaloğlu, E. (2023). Madun-Maduniyet Kavramları Çerçevesinde Feminist Hareketin İran Sineması Bağlamında İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*. 7(1), 1-21.
- Karakaya, H. (2021). Dinlerin Beden Algısı ve Kadın Bedeninin Denetimi. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 5(2), 1-22.
- Karataş, E. (2009). Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın Sesleri. *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages. Literature and History of Turkish or Turkic. 4(8), 1652- 1673.
- Korkmaz, F. (2019). Feminist Edebiyat ve Eleştiri Kuramları Açısından Nezihe Meriç’in Korsan Çıkmazı Romanı Üzerine Bir Değerlendirme. *Edebi Eleştiri Dergisi*. Eleştiri Kuramları Özel Sayısı. 3(3), 3-221.
- Maalouf, A. (2020). *Ölümcül Kimlikler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Moran, B. (2018). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Spivak, G. (1988). *Can the Subaltern Speak?, In Marxism and the Interpretation of Culture*. Düzenleyen: Cary Nelson and Lawrence Grossberge. London: Macmillan.

Sykes, B. (2017). *Adem’in Laneti: Erkeklerin Olmadığı Bir Gelecek*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kiraz, S., Kestel, S. (2017). Kadınların Madun Sorunsalı ve Bir Alternatif Olarak Yeni Medyada Dijital Aktivizm: Change.org, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 53, 139-163.

Küçük, Y. K. (2021). *Afrika’da Kadın Hakları*. Erişim: 02.09.2023. <https://www.indyturk.com/node/336201/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/afrikada-kad%C4%B1n-haklar%C4%B1>

TDV İslâm Ansiklopedisi. (2016-2014). *Recm*. Erişim: 01.02.2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/recm>